

'Morele Herbewapening' en ook koningin Wilhelmina betuigde haar instemming. De minister van buitenlandse zaken in deze dagen van neutraliteitspolitiek (Patijn) was geheel Oxfordgezind. De meest rake typering van de beweging geeft De Loor als hij bij al zijn positieve waardering ervan opmerkt 'dat het niet in hun upper class codes van goede manieren paste om het diabolische van het Derde Rijk te herkennen' (199). Buchman zelf schuwde contacten met prominente nazi's niet, zo bij de Olympische spelen van 1936. Hier te lande was Rost van Tonningen deelnemer aan de Oxford Groep, evenals zijn protegee J. A. Op ten Nooit.

Wezenlijk verzet tegen de beweging kwam reeds vroeg van de zijde der Barthianen, die deze stroming als theologisch weinig diepgaand en politiek suspect verwierpen. De Loor vergelijkt de beweging in een speciaal hoofdstuk met gelijktijdige, maar geheel ongelijksoortige stromingen als NSB, EDD, Landbouw en Maatschappij, Kerk en Vrede, NCSV en ook het Comité van Waakzaamheid, dat geen beweging, maar een comité ad hoc was.

A. F. Mellink

H. Westhoff, *Natuurlijk gehoortenregelen in de twintigste eeuw. De ontwikkeling van de periodieke onthouding door de Nederlandse arts J. N. J. Smulders in de jaren dertig* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam, Publicaties van het Katholiek Documentatie Centrum XIV; Baarn: Ambo, 1986, 338 blz., f39,50, ISBN 90 263 0731 4).

In de jaren twintig van deze eeuw werd vooral in de grote steden aan veel rooms-katholieke artsen en zielzorgers steeds vaker dringend om advies gevraagd over de wijze waarop het aantal kinderen in een gezin op toelaatbare wijze kon worden beperkt. In de moderne maatschappij werden neomalthusiaanse praktijken steeds meer gemeengoed. Mede daarom hebben juist in diezelfde periode vooraanstaande rooms-katholieke medici zich aangegord voor een bestrijding te vuur en te zwaard van de 'gummidokters' van de Neo Malthusiaanse Bond. De toepassing van de verfoeilijke middelen en methoden van die bond zou alleen maar het aantal ongewenste zwangerschappen doen toenemen en tengevolge daarvan het aantal abortussen. De rooms-katholieke arts moest boven zijn medische ethiek de moraal van het kinderrijke gezin hooghouden. Hij mocht zelfs niet in zeer voorzichtige bewoordingen waarschuwen voor zwangerschap.

Toch was er in de rooms-katholieke kerk geen volstrekte afwijzing van de 'kinderbeperking'. In 1882 had de Akense medicus C. Capellmann een methode van natuurlijk geboortenregelen gepropageerd die voor de meeste moraaltheologen acceptabel was. Hij wilde het 'natuurlijk doel' van de echtelijke coïtus niet verijdelen. Maar wie goede redenen had om in het huwelijk 'vrijwillige steriliteit' na te streven kon dat bereiken door onthouding vanaf drie of vier dagen voor de dag waarop de menstruatie werd verwacht tot twee weken na het begin daarvan. Een tamelijk onbetrouwbaar advies dat grote zelfbeheersing vereiste. In feite was het een variant op het advies dat in Frankrijk sedert omstreeks 1850 door biechtvaders werd gegeven. Daar is door moraaltheologen natuurlijk nog heel wat over gezegd en geschreven. Maar als de kerk totale onthouding goedkeurde kon tijdelijke niet goed worden verboden. Daarmee werd immers geen conceptie verhinderd!

Maar de nood groeide. Gehuwden die hun rooms-katholieke arts voorzichtig vroegen om

hulp bij de oplossing van hun huwelijksproblemen liepen de kans te worden afgescheept met propaganda voor het grote gezin. Bijvoorbeeld bij de bekende vrouwenarts A. W. Ausems die in 1932 een echtpaar dat het na tien kinderen in tien jaar huwelijk welletjes vond meedeelde dat 'gezien de leeftijd en de grote vruchtbaarheid van de vrouw — zij was 35 jaar — en het grote paringsvermogen van het echtpaar er nog op een tiental kinderen gerekend kon worden' (302).

Voor veel mensen was de methode die de Udenhoutse arts Smulders in 1930 begon te propageren een ware uitkomst. Hij had de wetenschappelijke bevindingen van de Japanse gynaecoloog Ogino en diens Oostenrijkse collega Knaus (over de indeling van de menstruele cyclus in steriele en niet-steriele perioden en over de levensduur van ei- en zaadcellen) samengevoegd tot een praktische en redelijk betrouwbare methode van geboortenregelen. Op grond van nauwkeurige waarneming over een lange periode van de fysieke en psychische verschijnselen die voorkwamen in de verschillende stadia van de cyclus kon aan elke vrouw een persoonlijk advies worden gegeven over de perioden waarin zij al dan niet vruchtbaar was.

Vooraanstaande rooms-katholieke artsen hebben de methode-Smulders heftig en met niet altijd even subtiele of wetenschappelijke argumenten bestreden. Zij zagen er 'rooms-malthusianisme' in. Ook andersdenkende collega's weigerden de methode te aanvaarden omdat zij niet wilden of konden geloven dat hij berustte op wetenschappelijke waarnemingen. Het duurde bijvoorbeeld een aantal jaren voordat de vrouwenartsen de methode-Smulders verantwoord en acceptabel achtten. Hun voorzichtigheid vindt in de ogen van de auteur van dit boek onvoldoende begrip. Zolang er geen echt veilige methode was moest het risico van ongewenste zwangerschap worden vermeden. En hoe positief men ook moge denken over Smulders' bevindingen, absolute zekerheid bood hij niet en bovendien waren nauwkeurige waarnemingen over een langere periode en grote zelfbeheersing nodig om het er goed van af te brengen. De meeste rooms-katholieke moraaltheologen accepteerden de methode Smulders als een pastoraal hulpmiddel waarmee zonder neomalthusianisme de kinderzegen in het rooms-katholieke gezin in geval van nood kon worden beperkt zonder dat de doelstelling van dat gezin werd aangetast. Die bleef immers het voortbrengen en opvoeden van kinderen. Door hun stellingname veranderde de positie van de rooms-katholieke artsen, die zich voortaan moesten beperken tot het terrein van de medische wetenschap en de moraal aan de priesters moesten overlaten. Aan de gelovige leken werd een mogelijkheid geboden om zonder in staat van doodzonde te vervallen de omvang van hun gezin aan te passen aan hun persoonlijke verlangens en omstandigheden.

Natuurlijk geboortenregelen berust op een grondige studie van theologische en medische publikaties over het thema en verder onder meer op onderzoek in het archief van Smulders. Het is geen gemakkelijk boek, omdat er vrij diep wordt ingegaan op de rooms-katholieke theologische en vooral ook op de medische aspecten van de zaak. Het past in de doelstelling van het Katholiek Documentatie Centrum: 'de bestudering van het Nederlandse katholicisme in de 19de en 20ste eeuw te bevorderen'. Waarschijnlijk heeft de auteur mede daarom weinig of geen aandacht besteed aan de vraag hoe in de kring van orthodox-protestantse gehuwden en theologen over de methode-Smulders is gedacht. Men kende daar vergelijkbare problemen en wellicht is periodieke onthouding er als een acceptabele oplossing beschouwd. Deze beperking doet echter nauwelijks afbreuk aan de betekenis van dit boek dat veel meer informatie biedt dan de titel doet vermoeden.

P. D. 't Hart

M. de Vroede, A. Hermans, ed., *Vijftig jaar Chiroleven 1934-1984. Aspecten uit verleden en heden van een jeugdbeweging* (Kadoc jaarboek 1984; Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1985, 287 blz., Bf750,-, ISBN 90 6186 183 7).

Voorliggend jaarboek van het Leuvense Kadoc (Katholiek documentatie- en onderzoekscentrum) biedt de neerslag van het colloquium 'Vijftig jaar Chiroleven, 1934-1985', dat op 24 november 1984 werd georganiseerd. Zoals het colloquium schenkt de bundel niet alleen aandacht aan het ontstaan en de groei van de Chirojeugd, maar komen er ook diverse aspecten van de actuele problematiek inzake jeugdwerk in Vlaanderen aan bod. Dit verklaart meteen ook de tweedeling van het boek: 1 studies over aspecten uit de voorgeschiedenis en uit de ontwikkeling van de Chirojeugd, en 2 bijdragen over de problematiek van de actuele beweging. Twee artikelen aangaande wetenschappelijk onderzoek betreffende Chirojeugd ('Patronaten en Chirojeugd. Status qaeestionis van het onderzoek', door W. Baeten en 'De periodieken van de jeugdbeweging in België', door M. de Vroede) sluiten samen met drie registers het geheel af.

De Chirojeugdbeweging (zogenoemd naar het Christusembleem — de 'chi-ro' van Christus — op vaandels en uniform) wortelt in de negentiende-eeuwse 'patronaten' die vanuit de bezorgdheid om de arbeidersklasse op een hoger zedelijk peil te brengen en de volkskinderen te beschermen probeerden de arbeiderskinderen hun kindzijn te laten beleven. Deze patronaten hebben het katholieke jeugdwerk in Vlaanderen een basisstructuur gegeven en zijn in het geheel genomen de onmiddellijke voorgangers van de jeugdbeweging die tot 1966 'Chirojeugd. Verbond der Vlaamse Patronaten' heette. In drie bijdragen peilt A. Hermans achtereenvolgens naar het pedagogisch concept en de doelstellingen der 'Negentiende-eeuwse patronaten: 'beschermplaatsen' voor volkskinderen', naar 'Nieuwe 'kaders en vormen' in de tussenorlogse patronaten' en naar 'Krachtlijnen in de doelstellingen van Chirojeugd (tot medio jaren '60)'. Vanuit de verscheidenheid der jeugdwerken en onder de invloed van de Katholieke Actie ontwikkelde zich een eigen jeugdbeweging die vooral na de tweede wereldoorlog een heel specifiek karakter kreeg. Door zich tot alle kinderen uit de parochie te richten was de Chirojeugd geen standsbeweging zoals vele Katholieke Actiebewegingen, zij wilde in tegendeel een jeugdbeweging zijn waarin de kerk aan de eigentijdse noden van de jeugd tegemoet kwam, geconcentreerd rond pedagogische groeiemotieven als blijheid, kranigheid en kameraadschap die het Chiroideaal concretiseerden.

De door A. Hermans geschetste pedagogische ontwikkeling van de patronaten wordt door L. Vos op een zeer verhelderende wijze gesitueerd binnen de specifiek Belgische problematiek van de zich ontwikkelende Katholieke Actie. In zijn bijdrage 'Het dubbelspoor van de Katholieke Actie tijdens het interbellum' gaat Vos in op de concrete gevolgen van de wrijvingen tussen de gespecialiseerde standsgebonden Katholieke Actie en de visie van Jos Cleymans, landsbondsproost van de patronaten, die vanaf 1932 ijverde voor een 'zuivere' (dit is zonder politieke of sociale 'nevendoelen') Katholieke Actie waarbij het patronaat de ontmoetingsplaats zou zijn van jongeren uit verschillende sociale lagen. Het bestaansrecht der patronaten met een eigen werking binnen het Jeugd verbond voor katholieke actie werd dan ook in het oktobernummer van 1934 van het blad *Het Katholiek Patronaat* duidelijk geaffirmeerd; tegelijk werd voor het katholiek patronaatswerk een nieuwe richting aangegeven. Terecht merkt L. Vos op dat de 'nieuwe methodiek' in het programmatisch artikel 'Nieuw Leven' uiteindelijk niet zo nieuw was. Zij werd reeds flink toegepast in scouting, in de vernieuwde socialistische jeugdbeweging en in verscheidene 'succesrijke en kleurige katholieke jeugdbewegingen in Nederland'.